

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

©2007

Басюк Н.А.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вимога сьогодення – забезпечення освітньої сфери фахівцями нового покоління, здатними на високому професійному рівні здійснювати навчально-виховний процес у закладах освіти різних рівнів і типів, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися у науковій інформації. Основний акцент сучасна школа ставить на учителів, який сам прагне до творчості і здатен розвинути творчі можливості своїх вихованців. Цілком очевидно, що особливої актуальності набуває проблема якості професійної підготовки вчительських кадрів для початкової школи. Формування творчої особистості майбутнього педагога – одне з найважливіших завдань професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Питанням творчості та розвитку творчої особистості приділяється належна увага у філософській, педагогічній та психологічній науковій літературі. Різні аспекти зазначеної проблеми розглядалися у працях В.Андрєєва, Д.Боговлявської, Р.Грановської, В.Кан-Каліка, Н.Кичук, Н.Кузьміної, О.Лука, С.Сисоєвої та ін. У сучасній педагогічній літературі педагогічну творчість часто розглядають у контексті розвитку педагогічних здібностей, вивчення педагогічного досвіду, педагогічної майстерності, самовдосконалення та самореалізації (Ю.Азаров, А.Демінцев, Ф.Гоноболін, Н.Гузій, Н.Гуральник, К.Завалко, В.Загвязинський, І.Зязюн та ін.).

Проблема готовності достатньо широко досліджується вітчизняними психологами і педагогами (О.Абдулліна, А.Богущ, Н.Кичук, С.Максименко, В.Сластьонін та ін.), проте, які свідчать наукові джерела, вона розглядається в контексті окремих аспектів педагогічної діяльності.

Підготовка компетентних випускників вимагає принципово нових підходів до організації освіти у вищих навчальних закладах, нових принципів побудови навчальних предметів, організації нового способу засвоєння знань, переструктурування навчальної діяльності. По-перше, це стосується перебудови усталеної методики навчання, яка передбачала б включення елементів творчості як обов'язкової складової і важливої умови навчального процесу. По-друге, має відбутися психологічна переорієнтація викладачів на розвиток не тільки репродуктивного, але, головним чином, творчого мислення студентів.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити досвід формування готовності до творчої діяльності студентів Навчально-Наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка у процесі вивчення навчальної дисципліни “Вступ до спеціальності” та проходження педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження... Для особистості, яка прагне творчості, характерними є оригінальність, ініціативність, висока працездатність, задоволеність від самого процесу праці більше, ніж від її результатів. У праці “Розмова з молодим директором школи” В. Сухомлинський зазначав: “Досвід багатьох років переконує, що суттю педагогічної творчості є думка, ідея, яка пов'язана з тисячами повсякденних явищ. Педагогічна ідея – це, образно кажучи, повітря, на якому пливуть крила педагогічної майстерності”. Педагогічна творчість виявляється в науковій діяльності педагога і в творчій педагогічній роботі (оригінальне вирішення педагогічних завдань, розробка нових педагогічних методів, застосування педагогічного досвіду в нових умовах, удосконалення системи роботи з учнями, імпровізація в педагогічному процесі). Під час роботи з учнями вчитель передбачає педагогічні ефекти, впливає на уяву, увагу, пізнавальну діяльність учнів, а також звертається до педагогічного перевтілення, що робить його діяльність творчим процесом.

Творчість учителя початкових класів особлива: вона запалює в дитячому серці вогник допитливості, викликає здивування навколишнім світом, інтерес до навчання, робить його внутрішнім постійно діючим стимулом. Тільки творчий педагог може сформувати творчу особистість вихованця, допомогти йому виявити свої нахили та здібності, самоактуалізуватися. Формуючий вплив особистості класовода на становлення творчої самобутності молодшого школяра посилюється ще й тим, що вчитель початкових класів – найголовніша людина в його житті, яскравий приклад для наслідування [4].

Неординарність дій, новизна методів і прийомів роботи педагога сприяє розкріпаченню уяви дітей, виявленню їхньої творчої індивідуальності. Досвід показує, що такі вчителі продуктивно добирають методики індивідуально-групової роботи з учнями для повноцінного розвитку їх творчих задатків. Саме тут особлива роль належить учителю початкових класів, котрий стоїть біля джерел становлення особистості школяра [4].

Допомагає формувати готовність до творчої діяльності у студентів спеціальності “Початкове навчання” курс “Вступ до спеціальності”, який вивчається у першому семестрі. Його мета полягає в орієнтуванні студентів щодо змісту педагогічної діяльності, її сутності та ролі в сучасному суспільстві, основних шляхів і методів набуття педагогічного досвіду. У змісті курсу розкриваються соціальна значимість педагогічної професії, функції вчителя і

вимоги до нього; характеризуються зміст професійної діяльності вчителя, система підготовки до неї, коло теоретичних знань і професійно-педагогічних умінь, передбачених кваліфікаційною характеристикою вчителя і шляхами оволодіння ними в процесі навчання і самоосвіти.

Система практичних занять містить широкі можливості для виявлення і розвитку креативних рис майбутніх фахівців та формування у них необхідних практичних навичок. Відомо, що розвиток творчих здібностей блокується переважно репродуктивним методом, тобто настановленнями викладачів на передачу знань, а студентів на засвоєння вже готових знань. Тому нами була розроблена система спеціальних творчих практичних завдань та запропонована методика їх виконання. Вона включає: створення і апробацію анкет, здійснення моніторингу з різних актуальних проблем педагогічного сьогодення, написання творів, казок, сценаріїв сюжетно-рольових ігор, годин спілкування, створення рекламних проспектів, інсценізації педагогічних ситуацій, презентацію та захист творчих проєктів, мікрровиступи та доповіді різного рівня складності, захист рефератів, упорядкування картотек з анотаціями, складання портфоліо "Творчий досвід педагогів Житомирщини", проведення вправ професійного психотренінгу та ін. При розробці серії творчих завдань ми виходили з того, що навчання – доброзичлива творча взаємодія викладача і студента. Це діалог двох рівних партнерів, відсутність страху, розкутість, радість спілкування. Включення майбутніх педагогів лише в такі умови, в таке розвивальне середовище може забезпечити дієву підготовку до творчої діяльності. До кожного практичного заняття з курсу студент виконує на вибір декілька творчих практичних завдань.

Під час опрацювання теми "Професія педагога у сучасному суспільстві" студентам пропонується виразити своє уявлення про ідеал учителя через графічну символіку (наприклад, на фоні сонячного кола дві руки, які тягнуться назустріч, – дитини і дорослого). Наступний крок – за допомогою графічних засобів показати свій сьогоднішній рівень підготовки до педагогічної професії. Запропоновані завдання спонукають студентів усвідомити, можливо вперше, відповідальне ставлення до обраної професії і започаткувати виховання у собі потреби в професійному зростанні.

Підвищенням інтересом студентів користуються розробка та презентація індивідуальних навчально-дослідних проєктів. Одним з творчих проєктів є "Програма порятунку професії "вчитель". З метою створення такої програми на основі отриманих знань студенти-першокурсники досліджують мотивацію вибору майбутнього професійного шляху їхніми однолітками. Вони опитують одногрупників та студентів старших курсів, які навчаються в педагогічному ВНЗ, визначають обставини, які найбільше вплинули на їхній професійний вибір. Також опитують своїх знайомих чи друзів, які не захотіли пов'язати свою професію з навчанням дітей, з'ясовують, чому вони не обрали професії вчителя. На основі отриманих даних роблять відповідні висновки про престижність педагогічної професії на сучасному етапі розвитку нашої країни, представляють отримані результати у вигляді діаграм. Наступним етапом є інтерв'ювання учителів на предмет їхніх потреб та поглядів на можливості підвищення престижності професії. Результатом проведеного дослідження мають стати поради міністру освіти і науки України.

Розвитку творчої уяви студентів слугує проєктування моделей школи "Якби я був директором школи ..." і моделей свого майбутнього класу "Якби я був класним керівником ...". Завдання полягає у створенні цікавих, нестандартних, нешаблонних моделей школи і класу. У вирішенні проблемного завдання студентам надається творча "свобода". Виконання завдання передбачає як індивідуальну форму роботи, так і роботу в групах: двійками, трійками. Презентуючи результати роботи, першокурсники постають скульпторами, архітекторами, художниками, поетами, акторами; розкриваються індивідуальні особливості студентів. Своєрідність творчих здібностей майбутніх педагогів часто вражає наші уявлення своїм змістом, глибиною, багатогранністю виявів. Презентація та захист проєктів проводиться в оригінальній формі, творчо, з використанням малюнків, схем, аплікацій, музичним оформленням тощо. Не менш важливою є і мотиваційна сторона: панування творчого настрою в академічній групі, підтримка індивідуальних досягнень, радість від спільного виконання справи.

Значні резервні можливості для формування готовності студентів до творчої діяльності має тема "Організація професійного самовиховання майбутніх педагогів". Творчого педагога характеризує прагнення до самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення своєї особистості, здатність до загостреної самооцінки, готовність учитися в більш досвідчених колег. "Знання про незнання вносить неспокій в духовний світ індивіда, спонукає його піддавати сумніву повноту і вагомність знань, яких досяг; воно збуджує приглушений спокій самозадоволеного всезнання, нещадно розкриває і роззброює неосвіченість. І водночас пробуджує потребу в новому знанні, у знищенні незнання" [3, с.63].

Для того, щоб скоординувати увагу студентів на проблемі самовиховання, доцільно запропонувати розробити програму професійного особистісного самовдосконалення на семестр, тобто план роботи над собою як майбутнього фахівця початкової ланки освіти. Програма передбачає оволодіння елементами теорії і методики педагогічного самопізнання і самовиховання. Допоможуть зосередитися інформаційний матеріал з усного журналу "Вони виховали себе самі", реферати "Роль самовиховання (самоосвіти) в житті видатних педагогів",

проведення диспуту “Чи потрібне самовиховання для вчителя і що воно може дати?”, повідомлення про прийоми самонавіювання.

Творча робота вчителя можлива тільки за умови самостійного критичного ставлення до педагогічних фактів та явищ, педагогічного аналізу їх, розвитку педагогічної спостережливості вчителя і навичок самоаналізу [6, с.22]. У зв'язку з цим першокурсники знайомляться зі зразками педагогічних щоденників студентів старших курсів, які проходили педагогічну практику, звертають увагу на аналіз кожного шкільного дня і окремих педагогічних ситуацій, формулювання висновків, узагальнень, фіксацію сучасних методичних матеріалів, що використовувалися практикантом у школі, аналіз цікавого педагогічного досвіду. Вони усвідомлюють користь від ведення педагогічного щоденника, оскільки він сприяє осмисленню студентами своєї педагогічної роботи, дисциплінує, спонукає суворіше ставитись до себе і своїх дій.

Поповнити теоретичні знання студентам допомагає лекція на тему “Педагогічні орієнтири у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя”. У межах цієї теми висвітлюються склад і структура педагогічної культури вчителя, розкривається зміст понять “творчість”, “педагогічна творчість”, “педагогічна майстерність”, типологія творчої особистості, запропонована В.Андрєєвим, яка може бути поширена і на педагогів.

Головною ланкою, що поєднує теоретичні знання, уявлення студента про майбутню професію з реальною дійсністю, є педагогічна практика. У процесі проведення практики студенти порівнюють свої можливості з вимогами учительської праці, впевнюються у тому, які педагогічні якості і здібності у них розвинуті більше, а які ще необхідно розвивати, чи правильно вони обрали професію. Саме педагогічна практика є найбільш широким полем для виявлення педагогічної творчості майбутніх учителів, дає змогу реалізувати індивідуальні “технології” педагогічної діяльності. Навчально-науковий інститут педагогіки і загальноосвітні школи м. Житомира, з якими укладено угоди про співпрацю і в яких студенти проходять практику, однаковою мірою несуть відповідальність за виховання творчого вчителя. Така співпраця не епізодична, а постійна і ґрунтується на довготривалій взаємовигідній основі.

Перед початком кожного виду практики на факультеті проводяться настановчі конференції. Студенти дістають уявлення про базові заклади, їх внутрішній розпорядок, знайомляться з керівниками практики. Особлива увага акцентується на оволодінні професійно-методичними уміньми і навичками, творчому характеру учительської професії, можливості звернення до оригінальних педагогічних ідей, методів, технологій більш досвідчених колег. Звісно, майстерність педагога формується під час роботи з дітьми у школі. Проте керівник практики, відвідуючи уроки студента-практиканта, виявляє його сильні і слабкі сторони, аналізує хід і результати діяльності, на основі аналізу висловлює конкретні рекомендації і поради, вчить майбутнього вчителя самостійно аналізувати свою діяльність. Це дає змогу управляти процесом становлення творчої особистості студента, формувати необхідні якості і важливі психічні функції.

Справжньою школою творчості є “Школа вожатих “Від А до Я”, створена колективом кафедри інноваційних технологій освіти і виховання Житомирського державного університету імені Івана Франка. На сьогодні учнями “Школи” є більше 100 студентів університету, які готуються до проходження літньої педагогічної практики у Міжнародному Дитячому Центрі “Артек”, Дитячому Центрі “Молода гвардія” та оздоровчих таборах Криму й Одещини “Сонячний” і “ЛАСПІ”. Основними засадами, на яких будується організація навчання, є принципи добровільності і “рівний – рівному”. Заняття проводяться студентами, котрі побували в згаданих таборах, оволодівали премудрощами професії, працюючи педагогами-організаторами, вожатими. У “Школі вожатих “Від А до Я” студенти отримують високу теоретичну і методичну підготовку, удосконалюють методи і форми виховної роботи, вчать організувати творчі колективні справи в загоні, складають арсенал ігор, конкурсів, свят, розрахований на природні потреби дітей різного віку і з метою подальшого впровадження у майбутній діяльності, танцюють, співають, інсценізують. Насичений зміст життя учнів “Школи”, активне спілкування дозволяє повніше, інтенсивніше розкритися особистості студента, пробудити у нього ініціативу, самостійність, творчість, сприяє розвитку організаторських умінь і навичок, допомагає повірити у свої сили. Традиційними стали конкурси педагогічної майстерності, проведення творчих концертів, організовані учнями цієї установи. По закінченню навчання у “Школі” її випускники отримують дипломи.

Висока професійна готовність, творчий підхід, сумлінне ставлення до своїх обов'язків випускників “Школи вожатих “Від А до Я” на посаді вожатих, педагогів-організаторів таборів неодноразово відзначалось керівництвом оздоровчих закладів. На адресу ВНЗ надходить багато листів з оздоровчих центрів, у яких відзначається висока якість психолого-педагогічної підготовки студентів і висловлюється подяка багатьом із них особисто за старанну, добросовісну роботу.

Висновки... Таким чином, формування педагога творчого, ініціативного, самокритичного може бути здійснено лише тоді, коли майбутній вчитель уже в роки навчання у вищому навчальному закладі буде поставлений в умови, наближені до його практичної діяльності, за допомогою активних форм і методів навчання, які готують його до співпраці з учнями.

Література

1. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. – М.: Педагогика, 1987. – 160с.
2. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М.: Педагогика, 1990. – 144с.
3. Карпенчук С.Г. Самовиховання особистості: Науково-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 216 с.
4. Кічук Н.В. Активізація взаємозв'язку початкової школи і вузівської кафедри // Початкова школа. – 1992. – № 3-4. – С. 54.
5. Лазарев М.О. Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник для педагогічних інститутів. – Суми: ВВП "Мрія", 1995. – 186с.
6. Матвієнко О.В. Організація педагогічної практики з виховної роботи у початковій школі. – К.: Стилос, 2003. – 124 с.

Анотація

У статті розкрито досвід формування готовності до творчої діяльності студентів Навчально-Наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка у межах вивчення навчальної дисципліни "Вступ до спеціальності" та проходження педагогічної практики.

Аннотація

В статье освещен опыт формирования готовности к творческой деятельности студентов Учебно-Научного института педагогики Житомирского государственного университета имени Ивана Франко в рамках изучения учебной дисциплины "Введение в специальность" и прохождения педагогической практики.

Подано до редакції 31.10.2007.

©2007

Береза В.О.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблемою цієї статті є висвітлення психолого-педагогічних умов формування критичного мислення і застосування його стратегій у процесі навчання іноземної мови.

Сьогодення демонструє стрімкі зміни у всіх сферах життя суспільства. Протікають тотальні процеси глобалізації суспільного розвитку, яким притаманні такі риси, як зближення націй, народів, держав, кроки до створення спільного економічного поля, інформаційного, інтелектуального й освітнього простору, тісне зближення характеру суспільних відносин, загострення конкуренції між державами. Такі відцентрові і доцентрові світові процеси характеризуються переходом від індустріальних до науково-інформаційних технологій, які базуються не стільки на матеріальній, скільки на інтелектуальній основі, що визначається рівнем людського розвитку, станом інтелектуального, наукового потенціалу нації [4, с.4]. Такі швидкі й радикальні зміни у сферах суспільного буття значною мірою стосуються й освітньої галузі, навчання й виховання молодого покоління.

Сучасний світ вимагає все ширших і глибших знань, компетентності, наявності комплексу вмінь і навичок, ерудиції, нових підходів до організації едукативної особистості. Адже суспільні й державні інтереси в осяжному майбутньому зможе задовольнити лише людина нової формації, у якій гармонійно, дихотомічно розвинені інтелектуальна й почуттєва сфери, яка легко й вільно відчувала б себе патріотом своєї країни і громадянином світу, ґрунтовно знала досягнення національної культури і володіла надбанням світової культурної скарбниці [4, с.3]. Одним із факторів формування особистості, яка б володіла такими характеристиками, є розвиток *критичного мислення*, як самостійного соціального мислення, що розпочинається з постановки питання і визначення проблеми, використовує наявну інформацію як відправну, а не кінцеву точку й прагне до переконливої аргументації [3]. Критичне мислення не ставить за мету нав'язати свою думку й відкинути інші погляди, навпаки – воно зосереджує увагу на розмаїтті бачень і думок і прагне до розширення світогляду особистості, тому сформованість навичок критичного мислення є важливою умовою становлення сучасного громадянина з арсеналом засобів, які уможливають релевантну адаптацію до частих суспільних змін, сприйняття, аналіз та обробку нової інформації, адже за таких умов особистість зможе ефективно функціонувати, повною мірою реалізуючи себе в сучасному полікультурному просторі.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Розгляд останніх досліджень у цій царині (А.Н.Баранов, М.Вайнштейн, Д.Клустер, А.І.Кузьмінський, О.Мерзлякова та ін.) вказує на той факт, що нині відбувається деяке надмірне загострення уваги на феномені критичного мислення і це призводить до перебільшення його значимості й важливості, поспішності введення у навчальний та виховний процес недостатньо обґрунтованих методів і способів його формування. Критичний стиль мислення є важливим чинником формування громадянської позиції члена суспільства, але надто прискорені темпи адаптації до світового досвіду його формування не дають бажаних результатів. Необхідним є більш глибоке обґрунтування положень формування критичного мислення й адаптації до нього та введення цієї практики в едукативний процес.